

СТАНОВИЩЕ

от д-р Андрей Виктор Бунджулов, доцент в катедра „Икономическа социология“
на Университет за национално и световно стопанство
на дисертационен труд за присъждане на научната и образователна степен „доктор“
в професионално направление 3.1 „Социология, антропология и науки за
културата“

Автор: Милена Георгиева Ташева

Тема: *Праксеологични измерения на рефлексивността: една социологическа перспектива*

Научен ръководител: доц. д-р Стойка Петрова Пенкова, Катедра „Социология и науки за човека“, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Дисертационният труд на Милена Ташева е от онези, за които може със сигурност да се каже, че надхвърлят и най-високите критерии и изисквания на образователната и научната степен „доктор“. Пред нас е завършено, оригинално изследване в изключително важна и актуална за съвременната социология проблемна област, каквито са „праксеологичните измерения на рефлексивността“ и „логиката на социалните практики“ (действие/поведение на индивидите) като ключ към социоанализата на социалното страдание, кризите на идентичностите и самонаследяванията. Самите те, породени от мащабните социални трансформации в свръхмодерното общество, преобръщанията на „хода на историята“, кризите на биографичните машини, експанзията на пазарните и капиталовите структури със съпътстващите ги неимоверно усилване на неравенствата и уязвимостите, рисковете, несигурността и отчуждението, овещняване и фетишизми. Изследване, което не само отразява и надгражда индивидуалното развитие и творческите усилия на авторката му, но и научните търсения и интелектуалната атмосфера в Катедра „Социология и науки за човека“, и постиженията на пловдивската социоаналитична школа.

Замисълът както и актуалността на самото изследване изпъкват на фона на онзи контекст, който докторантката определя в своята дисертация като „най-широк фон на проблематизиране“ – социалното страдание и уязвимост, „които не се поддават на анализ и разбиране от конвенционалните социологически, психоаналитически, медицински, социални и институционални дискурси, подходи и политики“ (стр. 7 от Автореферата). Разполагайки своите търсения в рамките на този социоаналитичен в Бурдийовисткия смисъл, развит от пловдивската социоаналитична школа (Deyanov, Sabeva, Petkov 2015) като „социоанализа на самонаследяването“ проект, авторката си поставя „за задача да разработи допълнително неговия методологичен апарат“, конструирайки нови аналитични инструменти. Основният предмет на анализ тук е всекидневното действие в локалните ситуации на взаимодействие. „Всекидневният труд на агента като самонетъждествен, в който е шансът и пътят към самия себе си.“

Още в самото начало на дисертацията тя формулира „основния мотив“ на своето изследване по следния начин: „разработването на проблема за практическата рефлексивност“ като „не просто работа върху практическата рефлексивност и интерпретирането ѝ като **праксеологичен проблем**, но и експлицирането на работата на практическата рефлексивност като актуално разгръщаща се в практиката рефлексивност-рефлекс, действаща не „*ex post върху opus operatum, a priori върху modus operandi*“ (Бурдийо), **чийто „въплътен“ характер се анализира в контекста на социализираната телесност**“. Важно е да се подчертае тази специфична („бифокална“) изследователска оптика, даваща възможност да се удържат и двете нива на проблема за рефлексивността – така да се каже, „собствено рефлексивното (научно) ниво“ и нивото на практическо разгръщане на рефлексивността като актуална разгръщаща се в практиката *рефлексивност-рефлекс*.

Така се очертават *три „кръга от проблемности“*: първият кръг – този на *практическата рефлексивност* като част от по-общия замисъл за разработване на теория на практиката, основаваща се на праксеологически схванатото понятие за рефлексивност-рефлекс; вторият кръг, при който акцентът попада върху *думите* и *действията* като *логически данни* – практически изводи на социализираното тяло, чрез които то „се заема със света“, конституирайки модус на взаимно съответствие, форма на „онтологическо

съучастничество“ с него; третият кръг – *молекулярността* и *перформативността* на думите и действията.

Структурата на изложението е огледално построена спрямо логиката на изследване. Ако логиката на изследване е описана още в увода като „постъпателно стесняване на съдържателно обвързани проблемни контексти“ – социоанализата като най-широк фон на проблематизиране, в който се вписва логиката на молекулярните перформативи и практическата логика на молекулярните перформативни взаимодействия, то структурата на изложение в самата дисертация се разгръща в *две стъпки (две части)*: като диалог, несъстоял се досега, между Бурдийо и етнометодологията в плоскостта на научната и практическата рефлексивност, развиван и в двете посоки – чрез Бурдийо към етнометодологията и чрез етнометодологията към Бурдийо, и като разгръщания на практическата рефлексивност – от „етнометодологическия интерес към „формалните структури на дейността““ през „социалното взаимодействие като перформативна форма“ към „социалното взаимодействие като молекулярна структура“.

Бих искал да отбележа специално и ролята на четирите приложения в края на дисертацията, които следва да се разглеждат като нейно органично продължение, прибавящо емпиричен контекст и плътност на изследването, разкриващи полета на приложение – актуални и потенциални – на разработените вече аналитични инструменти, демонстриращи как те работят. Също перспективите пред развитието на изследователския проект.

По такъв начин, посредством едно „кръгово“ (спираловидно) движение, достигайки на ново равнище „до изходния си, най-широк проблемен хоризонт – социоанализата на самонаследяването“, докторантката конструира стъпка по стъпка една „мисловна лаборатория“ с нейните изследователски инструменти – понятието за *рефлексивност-рефлекс* като спонтанно, но не случайно, осъществено не по необходимост необходимо корективно обръщане на хабитуса/тяло към себе си; „*телесните перформативи*“ като функция на разширяването на полето на перформативността, изводи в практически силогизми; *социалното взаимодействие*, интерпретирано като *многоместно* отношение; експлицирането на *структурните разлики между предварителния отведен дар и предварителния дар*, последния разбран като *стратегия на практическия усет* (стр. 15 от

дисертацията). Мисловна лаборатория, която разкрива възможности, обогатява подстъпите към социоанализата на кризите на идентичност в различни измерения и полета.

Прави впечатление свободното, ерудирано движение на авторката в проблемните полета и изследователските традиции, в които тя работи. Владеенето на речниците на рефлексивната социология, етнометодологията, практико-логическите изследвания, анализа на молекулярните перформативи, конверсационния анализ, социоанализата. Познаването в тънкости на нюансите във възгледите на ключови в тези области автори, реализирането на неосъществени досега критически диалози *чрез тях, мисленето чрез тях* като изследователска и методологическа стратегия. Бих отбелязал и компетентно подбраната библиография.

Авторефератът, както и справката за приносните моменти, прецизно отразяват тезите, изводите и основните постижения на дисертационния труд, и са направени в съответствие с изискванията.

Внимание заслужават очертаните хоризонти на изследователска работа в теоретичен план и в план на практическа приложимост на разработения инструментариум в асистиранията социоанализа („подпомагане на терапевтичните функции на социоанализата на самонаследяването“), поставяща си за цел преодоляването на кризите и фрактализираните идентичности, постигането – непредзададено – на себе си като този, който си, като *различен*. Изследователски хоризонти, насочващи към проблематиката на нов тип некласическо експериментиране, при което експериментатор е уязвената личност, а не социоаналитикът.

Едва ли са нужни аргументи за значимостта на подобна проблематика в днешния свят на радикални трансформации. Тук съзирам основните предизвикателства и възможности за развитие на постигнатото в дисертационния труд. Нещо повече, имайки предвид изследователските нагласи на Милена Ташева, бихме могли да очакваме задълбочаване на търсенията и интересни резултати не само в плоскостта на некласическото експериментиране в социоанализата на самонаследяването, но и в изследването на алтернативни форми и практики на символната икономика на дара, трансцендиращи и преодоляващи статуквото на пазарната икономика, което макар и да изглежда „вездесъщо“ не е универсално. В самата си сърцевина пазарната икономика, подчинена на рационалната, калкулираща логика на печалбата, е оспорена от един вид

„утопичен“ мотив, съдържащ се в дара, публичен или скрит. В древната мечта за освобождаване на човешките отношения от диктата на парите и стоковата размяна, намираща израз в „утопията“ за опрозрачностяване на обществените отношения и изграждане на икономика, освободена от оковите на разделението на труда, експлоатацията и стоковия фетишизъм, подчинена на човешките и обществените потребности, опазването на природата, а не на пазарните и капиталовите интереси и мотивации.

В заключение, отчитайки че представения дисертационен труд отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), правилника за неговото прилагане и правилника на ПУ „Паисий Хилендарски“, както и знанията и професионалните умения и компетентност на докторантката, нейните личностни качества и постижения, убедено предлагам на уважаемото научно жури да присъди образователната и научната степен „доктор“ на Милена Георгиева Ташева, в професионално направление 3.1 „Социология, антропология и науки за културата“.

15 юни, 2019 г.

Рецензент:

(доц. д-р Андрей Бунджулов)